

u s u l g e r e ğ i

Bu kitap, 20. yüzyıl ortalarından itibaren Ermenice şiirin özgün ve bereketli seslerinden biri olan Zahrad'ın (Zareh Yaldızciyan, 1924-2007) şiirlerinden yapılan bir seçkinin çevirisidir.

Zahrad'ın daha önce Türkçe basılmış üç eserinde olduğu gibi Ohannes Şaşkal tarafından yapılan bu çeviride, şairin, Aras Yayıncılık tarafından yayımlanan Ermenice kitapları temel alındı (*Panasdeğdzutyunner I-II* [Şiirler, 2006]; *Titumi Ham* [Kabak Tadı, 2009]; *Andib Tertis* [Yayımlanmamış Sayfam, 2012]).

Şiirlerde geçen bazı özel ad ve kavramlar kitabın sonundaki “Açıklamalar” bölümünde açıklandı.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

FERAH TUT YÜREĞİNİ

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Z.
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
Fax: (0212) 252 65 19
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 10728

ARAS - UUUU 151

Zahrad
Ferah Tut Yüregini

Çeviri
Ohannes Şaşkal

Editör
Rober Koptaş

Kapak Tasarımı
Aret Gıdır

Kapak Fotoğrafi
Ara Güler

© Aras Yayıncılık, 2015
© Ohannes Şaşkal, 2015
ISBN 978-605-5753-51-1

Baskı
Sena Ofset
2. Matbaacılar Sitesi 4NB7-9-11 Topkapı-İstanbul / Tel: (212) 613 38 46
Sertifika No: 12064

İstanbul, Mayıs 2015

FERAH TUT YÜREĞİNİ

ŞİİR

ZAHRAD

ERMENİCEDEN ÇEVİREN
OHANNES ŞAŞKAL

Fotoğraf: Ara Güler

ZAHRAD (ZAREH YALDIZCIYAN)
1924-2007

Z A H R A D asıl adıyla Zareh Yıldızcıyan, 10 Mayıs 1924'te, İstanbul, Nişantaşı'nda dünyaya geldi. Babası Movses Yıldızcıyan, o daha üç yaşındayken veremden ölüncce, bakımını anne tarafından büyük babası Levon Vartanyan (Hacı Levon) üstlendi. Movses Yıldızcıyan hukukçuydu; baş tercümanlık yapmış; Babiâli'de, Hariciye Nazırlığı'nda danışman yardımcılığında da bulunmuştu.

Zahrad, 1941-42 döneminde Pangaltı Mikhityaryan Lisesi'nden mezun oldu. Üniversite giriş sınavıyla Eczacılık Fakültesi'ni (o zamanlar Eczacılık Okulu) kazandı. Burada bir yıl okuduktan sonra tıbbı geçti. Üç yıl devam ettiği İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni de yarıda bıraktı. Okuduğu dönemde, yaz tatillerinde ilaç deposunda, kâğıtçıda, noterde, tıbbi malzeme kuruluşunda çalıştı. Askerlik görevini 1948-1949 döneminde yedek subay olarak tamamladıktan sonra kravat ticaretine başladı. Mayıs 1994'te, işten el çekinceye kadar kemer imalatıyla, hırdavatçılıkla ve son olarak da zincir ticaretiyle uğraştı.

1963'te, hayatının sonuna dek birlikte olacağı Anais Antreasyan'la evlendi.

İlk şiiri 1943'te, V_[ahram] S_[arkisyan] Dzovag yönetimindeki *Jamanak* gazetesinin edebiyat sayfasında okuyucuyla buluştu. Bu tarihten sonra, çoğu *Marmara*'da olmak üzere birçok dergi ve gazetede şiirleri yayımlandı: *Jamanak*, *San*, *Nor San*, *Nor Or*, *Carakayt*, *Hantes Mışaguyti*, *Yerçanıg Darekirk*, *Şoğagat*, *Kulis*, *Surp Pırgıç*, *Nor Tar* bunlardan bazılarıdır. İstanbul dışında ise, *Pazmaveb*, *Karun*, *Antastan*, *Ahegan*, *Şırag*, *Miutyun*, *Hay Indanik* gibi yayınlarda şiirleri basıldı.

Pangaltı _[Mikhityaryan] Lisesi'nden Yetişenler Derneği'nin yayın organı *San* dergisini uzun süre yönetti. Derneğin kurucu üyeleri arasında yer aldı. *Marmara* gazetesinin edebiyat-sanat sayfasının ve aynı zamanda

İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nin yayın organı *Şoğagat*'ın ve irili ufaklı birçok yayının yayın kurullarında bulundu. İlk kitabı *Medz kağakı* (Büyük Şehir), Getronagan Lisesi'nden Yetişenler Derneği tarafından 1960 yılında yayımlandı. Onu, 1968'de, kendi yayını *Kunavor sahmanner* (Renkli Sınırlar) adlı kitapçık izledi. 1971'de ise Pangaltı Lisesi'nden Yetişenler Derneği tarafından *Pari yergink* (İyi Gökyüzü) yayımlandı. Yine 1971'de, Paris'te, Yerepuni yayınevinde modern şairler dizisi içinde, şiirlerinden bir seçkiye yer verildi. 1976'da ise, Paris'te bulunan "Ermeni Sanatını Geliştirme Derneği (Katra)" *Gananç hoğ'u* (Yeşil Toprak) yayımladı. Ermenistan Sovyet Yazarlar Yayınevi, *Büyük Şehir* kitabından yapılan bir seçkiyi, Aleksandr Topçiyen editörlüğünde, 1978'de yayımladı. Bu dönemlerde İngilizceye çevrilmiş iki kitabı vardır: *Gigo Poems* (Kaliforniya, Fresno, 1969, Çeviren: Prof. Agop Hachikyan) ve *Selected Poems* (Kanada, 1974, Çeviren: Ralph/Raffi Setian).

Uzun bir aradan sonra İstanbul'da ilk kitabı 1989'da, Alek Manukyan Kültür Vakfı'nın katkılarıyla, *Meg karov yergu karun* (Bir Taşla İki Bahar) adı ve Rober Haddecıyan'ın önsözüyle çıktı.

70. yaş günü 1994'te, İstanbul'da, Tiflis'te ve Erivan'da kutlandı. Aynı yıl, Pangaltı Lisesi'nden Yetişenler Derneği onun Gigo şiirlerini *Dzur nısdink Gigo khosink* (Eğri Oturalım Gigo Konuşalım) adlı bir kitapta topladı. 1995'te İstanbul'da, Alek ve Mari Manukyan Kültür Fonu'nca, *Mağ mı çur* (Bir Elek Su) adlı kitabı yayımlandı.

Nisan 1997'de Halep'e davet edilerek adına bir jübile hazırlandı. Aynı zamanda, Halep Üniversitesi tarafından düzenlenen Ermeni-Arap Şiir Festivali'ne katıldı. Takip eden günlerde, 19 Nisan 1997'de, Beyrut'ta bulunan Lübnan Ermenileri Edebiyat Çevresi'nin öncülüğünde adına bir saygı gecesi düzenlendi. Söz konusu edebiyat çevresi, şairin Beyrut ziyareti anısına, onun *Bir Taşla İki Bahar* adlı yapıtının yeniden basımını gerçekleştirdi.

Ekim 1997'de, resmi bir davetle, şair Yeğişe Çarents'in 100. yıl jübilesi münasebetiyle Erivan'da düzenlenen kutlamalara katıldı. Şiirlerinden bir seçki 1998'de Ermenistan'da, *Arants khaçi arants kari khaçkar* (Haçsız Taşsız Haçkar) adıyla Aylin Morigyan editörlüğünde yayımlandı

75. yaş günü, 1999'da, Sahakyan Lisesi'nden Yetişenler Derneği öncülüğünde, *Zahrad 75 Daregan* (Zahrad 75 Yaşında) adında bir kitap ve onuruna düzenlenen bir geceyle kutlandı. Yine 75. yaş günü, Ermenistan Yazarlar Birliği'nce düzenlenen bir törenle kutlandı. Zahrad burada, Movses Khorenatsi nişanı ile onurlandırıldı.

Şiirlerini Şubat 2001'de *Dzayrı dzayrin* (Ucu Ucuna) ve 2004'te *Çuri baden ver* (Su Duvardan Yukarı) adıyla iki kitapta topladı.

10 Mayıs 2004'te, İstanbul Ermenileri Patriği Mesrop Mutafyan himayesinde, 80. yaş gününe ithafen düzenlenen kutlama gecesinde Patriklik madalyası ile onurlandırıldı.

2006 yılında, Aras Yayıncılık, Zahrad'ın yayımlanmış bütün kitaplarını, çeşitli ekler ve geniş bir özgeçmişiyile birlikte, Ardaşes Margosyan'ın editörlüğünde, *Panasdeğdzutyunner* (Şiirler) adıyla iki ciltte topladı.

Zahrad, 21 Şubat 2007'de hayata veda etti. Naaşı Şişli Ermeni Mezarlığı'na defnedildi. Ölümünün birinci yılında, mezarının üzerine, Mühendis Hrayr Ğazaryan ve Mimar Vazken Barın tarafından düzenlemesi yapılan bir mezar taşı yerleştirildi. Şairin bir şiirinin kazınmış olduğu mezar taşının üzerinde, Heykeltraş Erol Sarafyan tarafından yontulan büstü de yer alıyordu.

Ölümünden önce kaleme aldığı ve *Titumi ham* (Kabak Tadı) adıyla yayımlamayı düşündüğü şiirleri, Aras Yayıncılık tarafından 2009'da kitaplaştırıldı. 1940'lardan ölümüne kadarki sürede kitaplarına girmemiş, dergilerde ve dosyalarda kalmış, eski ya da yeni, kayda değer şiirleri ve az sayıdaki düzyazıları yine Aras tarafından ve Ardaşes Margosyan editörlüğünde, *Andib tertıs* (Yayımlanmamış Sayfam) adıyla, 2012'de bir kitapta toplandı.

Zahrad'a ilişkin makaleler, inceleme, araştırma yazıları, kendisine yazılmış mektuplar gibi belgeleri kapsayan bir kitap da, 2012'de, *Jamanak* gazetesi yayını olarak, Sevan Değirmenciyan'ın editörlüğünde *Yeger em gertam aysbes voru inç* (Böyle Gelmiş Böyle Giderim Kime Ne) adıyla yayımlandı.

Bazı şiirleri Ohannes Şaşkal tarafından Türkçeye çevrildi ve üç kitapta toplandı: *Yağ Damlası*, İyi Şeyler Yayıncılık tarafından 1993'te (İkinci baskısı 2000'de); *Yapracığı Gören Balık*, Belge Yayınları tarafından 2002'de; *Işığını Söndürme Sakın*, Adam Yayıncılık tarafından 2004'te yayımlandı.

Şiirleri Koharig Ğazarosyan, Sirvart Karamanuk, Misak Torosyan, Ardaşes Açoşyan (İstanbul); Ara Garmiryman (Kanada); Berc Türabyan (New York); SebuĦ Apkaryan (Kıbrıs); Armen Boyamyman, Rupen Altunyan ve Vahram Tatigyan (Erivan) tarafından bestelendi.

Zahrad'ın eserleri 22 dile çevrildi. Yaşamı boyunca pek çok ödül ve madalya ile onurlandırıldı; dünyanın farklı köşelerinde adına çok sayıda saygı etkinliğı düzenlendi.

Zahrad, evindeki çalışma odasında, eserlerinin Aras Yayıncılık tarafından gerçekleştirilen iki ciltlik toplu basımını koltuğunun altına almış, editörü Ardaşes Margosyan'ın objektifine gülümsüyor (2006).

Zahrad Şiirinde Yaratıcı Zekânın Ürünü Olarak “Mizah”

Ohannes Şaşkal

Zahrad şiirinin belki de en belirgin özelliği güler yüzlü, başka bir ifadeyle de mizahla yüklü oluşudur. Zahrad’ın son kertede, apaçık “mizahi şiir” olarak nitelenebilecek şiirleri bir yana, neredeyse bütün öteki şiirlerinin hatırı sayılır çoğunluğu, farklı kapsam ve nitelikte bir mizahla buluşturur okuru. Mizah derken, komikten trajik olana, absürdden ironiye, kara mizaha uzanan geniş bir yelpazede boy gösteren ve kimi zaman bir espri ya da nükte, kimi zaman acı ya da hüznün olarak beliren bir mizahtan söz ediyorum... Doğrusu, Zahrad şiirinde “mizah”, yaratıcısının hayal gücü ve zekâsının bir ürünü olarak, birinden ötekine geçişebilen, düşsel, fantastik, gerçeküstücü bir niteliğe, ironik, metaforik, imgesel bir karaktere bürünebilir.

Sanatsal yaratım süreci denen şey, her ne kadar çok katmanlı, karmaşık ve formüle edilemez olsa da; kabaca söyleyecek olursak, uyarıcı bir iç kıpırtıyla başlar ve onun somutlaştırılıp, psikolojik bir gereksinim olarak başkalarına iletilmesiyle son bulur. Sanatın o an ulaştığı yerel ya da evrensel düzey bir yana; sanatsal yaratım süreci, sanatçının zihinsel dünyasına, sanatsal yeti ve ustalığına olduğu kadar, bildirim biçimlendirecek ve inşa edecek olan yaratıcı yöntemlere de gereksinim duyar. Fiili yaratım sürecinde, bütün bu etmenler, karşılıklı etkileşim ve iletişimin çapraşık algoritmasında, özgün yaratıma hizmet ederler. Her sanatçı kendi yaratıcı gücü doğrultusunda, üslubu sayılan/sayılacak olan yaratıcı yöntemler yakalar; onları geliştirir, çeşitlendirir ve özgünleşir. Yaratıcı yöntemlerin doğrultusunu belirleyen ve bütün bu mekanizmaları harekete geçiren itici güce “yaratıcı zekâ” dersek yanlış olmaz sanırım.

Zahrad şiiri de yaratıcı zekânın bir ürünü olarak, kalıplaşmış ve denemiş şiir dillerinin dışına çıkmayı başarmış; dahası, serpilip gelişmiş; yeni bir dil yaratma ve onu var etme pratiğinin içinde bulmuştur kendini. Zahrad, her ne kadar “Özür” şiirinde –bence, ironik bir biçimde– “Ne çıkış yolu gösterebildim / Ne bâkir değerler getirebildim - benzersiz / Ayırıcı kılan yarının şiirini (...)” sözleriyle yakınsa da, yaratıcı zekânın cevher ve hünerlerini bütün benliğiyle ve benzersizliğiyle şiirlerine dökebilmiştir. Şiirlerinin bizleri neden büyülediği, başka türlü nasıl açıklanabilirdi yoksa?

Yaratım eyleminde, çoğunlukla mizaha yönelir Zahrad. Çünkü mizah, yazınsal gerçekliğin daha çarpıcı ve etkileyici bir biçimde kavranmasına yol açacak, okuyucunun gerçekliğin içine girmesini kolaylaştıracak bir yoldur. Doğru, fakat sadece bu değil; Zahrad’ın şiirlerinde mizah, yaratımla organik bir bütünlük içindedir, fikrin bağrından doğuverir çünkü; oturmuştur ve iğreti durmaz. Öyle ki, sanatsal bildirim etkili olmakla kalmaz, haz duymamıza da yol açar. Bu arada, daha ileri gidip; mizahın, bizatihi onun mizacıyla örtüşen bir özelliği olduğunu da söylemeli...

Zahrad’ın, yaygın olarak bilinen şiirlerinden yola çıkarsak; sözgelimi onun “Verimli tarladır - der reklam / Bire yüz verir // O tutup / Karısını gömdü oracığa / Şimdi bekleyiverir” dizelerindeki “Tarla” adlı şiiri, kelimenin tam anlamıyla komiktir; ne kadar fantastikse bir o kadar da absürttür. Ne var, daha derin okunduğunda onun erkek egemen zihniyete gönderme yaptığı da aşikâr! Şaka yollu söylendiği için içeriği yadırgatıcı bulmayız... Öte yandan, “Dört koyundular // İlkini kestiler önce / İkincisini haklarlarken tam / Kaçmayı denedi üçüncüsü // On metre gitti gitmedi / Enselediler // Ben o üçüncüsünün etinden yedim / Yaşam tadı vardı” dizelerini içeren “Kurban” adlı bilinirliği yüksek şiirinde mizah, ironik yapısıyla insanın canını acıtan, yüreğini kanırtarak gülümseten koyu bir kara-mizah örneğidir.

Yine, Zahrad’ın klasikleşmiş olan, erken dönem şiirlerinden “Gece-bekçisi”, “Sivrisinek”, “Mercimek Ayıklayan Kadın”, sonraki döneminden “Velet” gibi anlatılmak istenenin dramatik özünü çok iyi yakalayabilmiş şiirler, farklı mizahi yönsemeleriyle birlikte insani değerlerle hemhal, sevgi dolu ve hüznüldürler. Yakın dönem şiirlerinden “Un Çuvalı”, “At”, “Övgü”, “Velaskez” gibilerse hayati ve insani olanı dert edinen sağlam mizahi şiirlerdir; elinizde tuttuğunuz bu kitapta da rastlayacağınız sıra dışı birçok mizahi şiir gibi...

Zahrad, şiiirlerinde olduğu kadar günlük hayatında da hoşsohbet ve nüktedan biri olarak dostluğunun sıcaklığını hissettirirdi. Yalnız, özellikle belirtmem gereken şey, Zahrad'ın, mizah içersin içermesin, hiçbir şiiirinde bayağılığa ve hakarete yüz vermemesidir. Dahası, canını acıtan bir vaziyet karşısında bile incitici, yaralayıcı bir dil kullanmayı benimsememesidir. Aksi halde, argo nasıl sövgüye, hiciv nasıl kaba yergiye eş tutulamazsa, Zahrad'ın şiiirleri de mizahtan bile sayılmazdı. Bu, onun terbiyesine de aykırı düşerdi zira, insani özüne de. Elbette, şiiirlerinde eleştiri de vardır yergi de; ama mizahı tiye almaya, kara çalmaya yeğ tutmayan... Kendini karalamaya yeltenenlere bile, karşılık vermek şöyle dursun, hiç bulaşmak istemez, serçe parmağını bile oynatmazdı, bildiğim. Ama yine de “Bođa Güreşi” gibi, mizaha başvurmadan, besbelli ki can havliyle yazdığı, sıkı ve sağlam bir şiiiri de vardır, onun.

BOĐA GÜREŞİ

Arenanın kumu
emecek kanını
ve gururlu - kendinden emin -
içeri girdiđin o yerden
şimdi sürüyerek
cesedini çıkaracaklar senin

Bođa
şair bođa
- boğası arenanın -
Seni yere çalmak için - sanat adına
beklerler orada
hançerle mızrakla -
ferah tut yüreğini - koru yüceliđini -
ve Mayıs'ın on'u - değil mi ki boğa doğumlusun! -
dikil korkusuzca
yığını üstünde şiiirlerinin
Gelin hazırım - de -
Gelin
haklayın beni
gücünüz yeterse

İçinde bu kitaba adını veren dizenin de yer aldığı bu şiir, onun, öfkesine yenik düşmeden, belayı savuşturmaya çalıştığı soylu bir meydan okumadır.

Öyle ya da böyle, Zahrad incinse de, örselense de; kendi hesabına, yaralayıcı, onur kırıcı bir mizahi karşı duruş sergilememiş, böyle durumlarda mizahı kullanmamıştır bile!

Söylemek istediğini daha çok derinden derine duyurmak isteyen ince bir mizahın parıltısı ışıır Zahrad'ın şiirlerinde. Sonuçta yaratıcı zekâ mizaha gereksinim duymasa da, mizah yaratıcı zekâyâ gereksinim duyar; bütün o geçmişe ve günümüze dair sanatsal, kültürel ve dilsel birikimlerin ötesinde, yaratıcının kendine özgü zihinsel dünyasının, yetisinin ve ustalığının eşgüdümünde yürüyen kişisel bir yaratıcı zekâyâ... Zahrad şiir dünyasını oluştururken mizahla taçlandırır yaratıcı zekâsını. Ve yaratıcı zekâyâ sahip şairler, farklı ve yeni olan çarpıcı şeyler söyleyerek okuru başka türlü etkiler. Her bir sözcüğü tadına ve kıvamına vararak kullanan Zahrad gibi bir şairin şiirleri dili yaşatmak, yüreklere işlemek, gönülleri kuşatmak derindedirler. Zahrad'ın şiirlerinde mizahla buluşmak, onun nevi şahsına münhasır yaratıcı zekâsıyla da buluşmaktan başka bir şey değildir.

Bu yazı, 26 Şubat 2010 tarihinde, haftalık *Agos* gazetesinde yayınlanan denemenin, bu kitap için gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş biçimidir.

BİR ÇİFT SÖZ

Zahrad – o Başka – o Farklı

Anais Yaldızcıyan

Sevgili okuyucu,

İşte, elindeki bu kitap sana, Aras Yayıncılık tarafından Zahrad'ın “son sözü” niyetine sunulmakta! Zahrad'ın *Panasdeğdzutyunner* (Şiirler) adıyla iki ciltte toplanan anıtsal külliyatının yayımlanışından iki yıl sonra, Aras Yayıncılık, şimdi de, hiç şaşmayan fikri takipçiliğiyle, üstlendiği misyonu tamamlıyor. Bu vesileyle, yayınevinin bütün çalışanlarını, başta editör Ardaşes Margosyan olmak üzere, içten şükran duygularıyla selamlıyorum.

Elinde bulundurduğun bu şiirler toplamını sakınırdı, onun üstüne titrerdi şair; her yapıtının yayımlanışı vesilesiyle dünyanın en mutlu insanına döndüğü zamanlardaki gibi, onun gün yüzüne çıkacağı, o özel günün beklentisi içinde...

Zareh [Zahrad], kendi yazınsal serüveniyle bütünleşmişti; derdi günü şiirdi; o, şiirle ahenk içinde, şiir için soluk alıp verirdi. Şiir, öz benliğinin eksenini, kalkanıydı, dokunulmaz ve geçit vermez; “bir kalkan; manevi, saf inanç, salt fikir”, ki “tutardı göğsünde bir bayrak gibi.”

O göğüs yok artık! Fakat bu kitap var; öyle ki, onun şiirlerini sevenler bastırabilirler göğüslerine; ve bizzat sevenler Zahrad'ı – o Başka'yı – o Farklı'yı.

26.01.2009

Anais Yaldızcıyan'ın bu kısa yazısını, şairin en yakınında yer alanın, onunla hayatı paylaşanının, “Zareh'inin”, yani Zahrad'ın şairliğine gösterdiği tanıklıktaki zarafeti Türkçe okura duyumsatabilmek amacıyla yayımlıyoruz. Yazı, Zahrad'ın ölümünden sonra, 2009'da yayımlanan *Titumi Ham* (Kabak Tadı) kitabının başında, başlıksız olarak yer almıştı.

BÜYÜK ŞEHİR'den
(1960)